

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра філософії**

**Навчально-методична серія
«КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»**

Анжеліка Дербак

ЕТИКА
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(для студентів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю
033 Філософія)

Ужгород – 2023

УДК 17 (076) Е - 88

Дербак А. Етика: навчально-методичні рекомендації (для студентів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 033 Філософія) / Анжеліка Дербак; Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; каф. філософії]. – Ужгород, 2023. – с.30

Розробники:

Дербак Анжеліка Петрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук УжНУ.

Рецензенти:

Шандра Богдана Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук УжНУ.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 12 від 28 червня 2023 року.

Схвалено методичною комісією факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 29 червня 2023 року.

Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»

(створена рішенням кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 1 від 17 вересня 2015 року)

© Анжеліка Дербак 2023

© Навчально-методична серія «Кафедра філософії»

ЗМІСТ

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ..	133
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	21
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	23
МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ.....	26
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	28

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета і завдання. Етика є невід’ємною частиною філософії. Майже кожна філософська система тією або іншою мірою торкалася проблем людської моралі. Глибоке розуміння філософії неможливе без засвоєння цієї її складової.

Вивчення етики має на меті:

- сформувати у майбутніх філософів розуміння специфіки етики як філософсько-гуманітарної науки, її основної проблематики, понять та категорій, індивідуальних різновидів;

- з’ясувати місце етики в системі філософського знання, світової та української культури, виявити можливість різних підходів до її вивчення, акцентувати увагу студентів на науковій, релігійній та філософській моделях етичного знання, вказати на тісний взаємозв’язок між етикою, психологією та релігією у сучасну добу кризи;

- виявити проблемні питання, що стосуються морального життя суспільства;

- з’ясувати її значення для сучасного життя людини, суспільства, світу.

Студент повинен:

Знати основний зміст усіх тем, основні поняття, категорії, структуру етики.

Володіти знаннями про специфіку етичного знання, про сутність та зміст моралі, концепції походження моралі, її основні принципи та поняття, структуру, функції і закономірності.

Розуміти еволюцію та механізм дії моралі у житті людини та суспільства, взаємозв’язок моралі з іншими формами суспільної свідомості – правом, політикою, мистецтвом, релігією тощо.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні:

ЗК-4 – здатність бути критичним і самокритичним

ЗК-5 – здатність проведення досліджень на відповідному рівні;

ЗК-6 – здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ЗК-7 – здатність спілкуватися державною мовою як усно так і письмово

ЗК-9 – здатність до міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді;

ЗК-10 – здатність працювати автономно;

ЗК-11 – цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

ЗК-12 – здатність діяти на підставі етичних міркувань (мотивів);

ЗК-13 – здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК-14 – здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей

розвитку предметної області , її місця у загальній системі знань про природу та суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Фахові:

ФК-1 - Усвідомлення сенсу філософії її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури;

ФК-2 – Здатність виокремлювати специфіку філософського знання та змістові відмінності філософії від інших форм суспільної свідомості;

ФК-3 – Здатність викорисовувати в професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків;

ФК-6 – Здатність аналізувати взаємозв'язок світового, національного та регіонального аспектів у соціокультурному вимірі та розуміти їх вплив на формування ціннісної орієнтації в сучасних цивілізаційних процесах;

ФК-7 – Здатність усвідомлювати мультиплікаційність європейського співробітництва на основі знань історико-філософської спадщини;

ФК-10 – Здатність оперувати філософською термінологією для розв'язання професійних завдань;

ФК-11 – Здатність застосовувати в професійній діяльності філософські методи та підходи;

ФК-12 – Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики;

ФК-13 – Здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади розвитку і сучасний стан наукового та гуманітарного знання;

ФК-14 – Здатність дотримуватися в професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності;

ФК-15 – Здатність брати участь у наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії;

ФК-16 – Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості, поваги до різноманітності культур, поглядів та способів прояву людської індивідуальності.

ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 150	3-й (бакалавр)	3-й (бакалавр)
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4,6 самостійної роботи студента – 4,75	6-й	6-й
	Лекції:	
	42 год.	18 год.
	Практичні (семінарські):	
	32 год.	год.
Вид підсумкового контролю: екзамен	Лабораторні:	
	0 год.	год.
Форма підсумкового контролю: усна або письмова	Самостійна робота:	
	76 год.	132 год.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Форма навчання денна				
	усьо го	у тому числі			
		л	п	ін д	с.р.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Етика як філософська теорія моралі.					
Тема 1 Предмет і завдання етики .	8	2	2		4
Тема 2. . Поняття моралі, її сутність, структура, функції	10	2	2		6
Тема 3. Культурно-історичний зміст моралі	10	2	2		6
Тема 4. Структура моральної свідомості	8	2	2		4
Змістовий модуль 2. Історія етики					
Тема 5. Етична думка стародавнього Китаю та Індії.	6	2			4
Тема 6. Антична етика	14	4	2		8
Тема 7. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних вчень. Етика західноєвропейського середньовіччя	8	2	2		4
Тема 8. Європейська етика Нового часу	14	4	4		6
Тема 9. Етика XIX-XX ст..	20	6	4		10
Тема 10. Основні лінії розвитку української етичної думки	14	4	2		8

1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 3. Основні моральні поняття					
Тема 11. Добро та зло	6	2	2		2
Тема 12. Основні моральні поняття	10	4	2		4
Тема 13. Моральне життя людини.	6	2	2		2
Тема 14. Мораль і національна самосвідомість.	6	2	2		2
Тема 15. Сучасні проблеми етики	10	2	2		6
Усього годин	150	42	32	-	76

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Етика як філософська теорія моральності

Тема 1. Предмет і завдання етики

Зародження науки етики. Походження і генезис понять «етика», «мораль», «моральність». Предмет етики та його історичний розвиток. Коло етичних проблем, що складають предмет етики. Етика в системі філософських наук. Завдання етики як науки на емпіричному, теоретичному і практично-прикладному рівнях. Значення етики на сучасному етапі розвитку людства.

Тема 2. Поняття моралі: її сутність, структура і функції.

Мораль як форма суспільної свідомості і особливий спосіб освоєння дійсності. Суспільна та індивідуальна мораль. Різноманітність підходів до визначення суті моралі. Особливості моралі: векторна спрямованість, прагнення до ідеалу, направленість на самого себе та ін. Взаємодія з іншими формами суспільної свідомості: правом, політикою, економікою, наукою, релігією, мистецтвом. Структура моралі: моральна свідомість, моральні відносини, моральна діяльність. Вчинок як першоелемент моральної діяльності. Умови здійснення та результат вчинку. Проблема співвідношення цілей та засобів діяльності. Деонтологічна етика та консеквенціалізм Регулятивна функція моралі. Інші форми регулювання відносин між людьми в суспільстві. Мораль і право. Мораль і звичай. Аксиологічна, гносеологічна, виховна, сенсотворча та ін. функції моралі.

Тема 3. Культурно-історичний зміст моралі

Виникнення та історичний розвиток моралі. Проблема виникнення моралі в теоретичній етиці. Концепції походження моралі. Генезис моралі та її історичний розвиток. Моральна регуляція в первісному суспільстві. Табу, звичаї, традиції.

Синкретизм перших моральних понять. Розвиток суспільства і ускладнення механізмів моральної регуляції. Історичні форми моральної регуляції, їх особливості. Співвідношення загальнолюдського і конкретно-історичного (класового, релігійного, національного) в розвитку моралі.

Тема 4. Структура моральної свідомості

Структура моральної свідомості. Норма як елемент моральної свідомості. Моральні принципи: індивідуалізм, колективізм, гуманізм, альтруїзм, егоїзм, толерантність. Моральні мотиви і мотивація. Цінності. Відносність цінностей. Соціальна природа моральних цінностей. Людина – вища цінність суспільства. Роль ціннісних орієнтацій в моральній поведінці людини. Проблема співвідношення цілей і засобів діяльності.

Змістовий модуль 2. Історія етики

Тема 5. Етична думка Стародавнього Сходу.

Життє-повчальний характер етичних систем Стародавнього сходу. Витоки етичних ідей в Стародавній Індії. Етика веданти, джайнізму, буддизму, йоги, чарвака-локаята. Етичні вчення Стародавнього Китаю: даосизм, конфуціанство, моїзм, легізм. Принципи «недіяння», «гуманності», «ритуалу», «синівської поваги», «виправлення імен», «загальної любові». Золоте правило моралі Конфуція.

Тема 6. Антична етика.

Специфіка і особливості давньогрецького розуміння світу і відношення до життя. Моральні настанови в творчості Гомера, Гесіода та Семи мудреців. Безособистісна етика давньогрецької філософії докласичного періоду (Анаксагор, Геракліт, піфагорійці).

Поворот до людини в філософії софістів. Просвітницька етика Сократа. Філософ – мораліст. Пізнання – шлях до моральності. Сократичні школи: кіренаїки, кініки.

Систематизація античної етики. Ідея блага в творчості Платона. Роль держави в досягненні людиною блага. Поняття справедливості. Арістотель – засновник етики. Мета етики – змінити особистість, зробити її добродісною. Вище благо, етичні чесноти, справедливість і дружба, моральна особистість.

Розуміння сенсу життя, добродісності і цінностей в епікуреїзмі, стоїцизмі, скептицизмі, неоплатонізмі.

Тема 7. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних учень. Етика західноєвропейського середньовіччя.

Загальна характеристика соціально-політичної ситуації в Римській імперії напередодні зародження християнства. Зв'язок етики еллінізму та християнської етики. Заповідь любові – основа християнської етики. Моральний абсолют – Бог. Завдання людини – служіння Богу. Любов до ближнього – відображення любові до Бога.

Захист християнства в творах Орігени і Тертуліана. Теологічне обґрунтування моралі в творах А.Августина і Т.Аквінського.

Тема 8. Європейська етика Нового часу.

Етичний потенціал ренесансного гуманізму. Людина творець свого духовного світу. Критика моралі Е.Роттердамським. Скептицизм М.Монтеня і П.Бейля. Етична проблематика в контексті новоєвропейського раціоналізму. Раціоналізм етичних систем Р.Декарта, Б.Спінози і Т.Гоббса.

Сенсуалістична етика: Д.Локк, Д.Г'юм, Б.Мандевіль, К.А. Гельвецій.

Єдність чуттів і розуму в пантеїстичному евідемонізмі А.Е.К.Шефтсбері та Ж.-Ж. Руссо.

Формування нової парадигми людської моральності в філософії Просвітництва. Кульмінація новоєвропейської етики в німецькій класичній філософії (І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, Л. Фейєрбах).

Тема 9. Етика XIX-XX ст.

Критика класичної етики А. Шопенгауером, С.Кіркегором, Ф.Ніцше. Розвиток етики філософією життя. Утилітаризм і етика. Еволюціоністські концепції моралі.

Етичні ідеї в аксіологічних розвідках та філософській антропології. Психологія і етика. Етичні проблеми в екзистенціалізмі. Основні напрямки некласичної етики.

Тема 10. Основні лінії розвитку української етичної думки.

Релігійно – філософсько – етичний комплекс духовності Київської Русі. «Повчання» Володимира Мономаха. Формування етики як самостійного роздуму філософії в Києво – Могилянській академії. Моральна філософія Г. Сковороди. Проблема щастя. Етично – філософська думка України Нового часу.

Змістовий модуль 3. Основні моральні поняття

Тема 11. Добро і зло.

Добро – вища цінність моральної свідомості. Основні змістовні визначення поняття добра в історії етики. Взаємовизначеність понять «добро» і «зло». Поняття морального зла . Типові концепції зла. Поняття «меншого зла» і «більшого зла».

Тема 12. Основні моральні поняття.

Загальна характеристика форм моральної свідомості і категорії етики. Нормативно-оцінний характер етичних категорій. Конкретно-історичний зміст етичних категорій.

Обов'язок і совість. Обов'язки моральні та громадянські. Відповідальність. Органічний зв'язок совісті з почуттям обов'язку і особистої гідності людини.

Чесність і гідність людини, зв'язок честі і гідності з виконанням обов'язку.

Справедливість. Два принципи справедливості Дж.Ролза.

Свобода як моральна цінність людського буття. «Втеча від свободи» Е.Фрома.

Тема 13. Моральне життя людини.

Сенс життя. Проблема сенсу людського життя: релігійна та атеїстична позиції. В.Франкл «Людина в пошуках сенсу». Щастя і страждання. Милосердя і любов. Моральне удосконалення. Ідеал.

Моральні почуття і їх роль у спілкуванні людей. Емоційний інтелект. Спілкування як царина людської моральності. Толерантність. Співчуття та емпатія в людському спілкуванні. Зовнішня комунікативність і феномен глибинного спілкування.

Тема 14. Мораль і національна свідомість.

Універсальність і спільнотність у системі етичних цінностей. Комунітаризм. Нація і особистість. Мораль – одна із основних духовних засад формування національної самосвідомості. Поняття «національної відповідальності» і «національної провини». Моральні цінності національного буття.

Тема 15. Сучасні проблеми етики.

Сучасна епоха кризь призму моральних цінностей людства. Моральний зміст процесів глобалізації культурної життєдіяльності людства. Проблема самоідентифікації людини в умовах плюралізації, технізації та динамізації людського буття. Становлення нового гуманізму в умовах проблемності виживання людства.

Розвиток етико-прикладних досліджень в другій половині ХХ – на початку ХІХ століття Прикладна і професійна етика: схожість та відмінності. Особливість етико-прикладних проблем. Структура прикладної етики і методологічні принципи її побудови. Етика науки. Моральні кодекси професійної поведінки (в медицині, педагогіці, журналістиці, юриспруденції та ін.)

Ситуаційний аналіз як один з методів етико-прикладних досліджень. Напрями досліджень. Економічна етика. Політична етика. Правова етика. Біоетика. Екологічна етика. Медіа етика. Етика науки. Етика мистецтва. Етика освіти

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Тема 1. Етика як філософська наука

1. Зміст поняття етика.
2. Виникнення етики як науки
3. Етика в системі філософських наук
4. Предмет і завдання етика

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1, Арістотель. Нікомахова етика./Пер. з давньогрецької Віктор Ставнюк. – К.: «Аквілон-Плюс», 2002. – 480 с.
2. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 2. Культурно-історичний зміст моралі.

1. Проблема походження моралі.
2. Особливості регуляції життя в первісному суспільстві.
3. Причини та умови виникнення моралі.
4. Історичний розвиток моралі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Вебер М. Протестантська етика та дух капіталізму / Переклад Олександр Погорілий. – К.: Наш Формат. – 2018. – 216с
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 3. Поняття моралі: сутність, структура, функції.

1. Сутність моралі та її місце в суспільному житті.
2. Особливості моралі.
3. Структурні елементи моралі та їх взаємодія
4. Функції моралі.
5. Співвідношення моралі та інших форм регуляції суспільних відносин.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 4. Структура моральної свідомості

1. Поняття моральної свідомості.
2. Норма як елемент моральної свідомості.
3. Моральні принципи
4. Моральний мотив і мотивація поведінки.
5. Цінності і ціннісні орієнтації особи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аболіна Т.Г. Співвідношення духовних і життєвих цінностей як проблема етики // Етичні норми і цінності: проблема обґрунтування // Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О., Малахів В.А. – К.: Стилос, 1997
2. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
3. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
4. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
5. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
6. Невмержицький В.М. Розвиток моральної свідомості особистості / В.М.Невмержицький // Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації

в умовах кризового суспільства: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2020 року); за заг. ред.. Р.А.Калениченка, О.Г.Льовкіної. – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. – С.158-161.

7. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 5. Антична етика

1. Передетичні ідеї в Стародавній Греції.
2. Етичні проблеми в до класичній античній філософії.
3. Філософсько-етична концепція Платона.
4. Арістотель – засновник етики.
5. Етика епохи еллінізму.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Нікомахова етика./Пер. з давньогрецької Віктор Ставнюк. – К.: «Аквілон-Плюс», 2002. – 480 с.
2. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Платон. Бенкет. – Видавництво Українського католицького університету, 2018. – 220с.
6. Платон. Держава./ Пер. Дзвінка Коваль. – «Апріорі», 2021.- 464с.
7. Сенека Л.А. Моральні листи до Луцілія./Переклад з латини Андрія Содомори. – Львів: «Апріорі», 2019.- 320с.
8. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 6. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних вчень. Етика західноєвропейського середньовіччя

1. Роль християнства у становленні середньовічної етики.
2. Етичні проблеми в творчості отців церкви
3. Етика в період схоластики.
4. Етика пізнього Середньовіччя.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 7. Європейська етика Нового часу

1. Утвердження гуманістичного погляду на людину в період Ренесансу.
2. Скептицизм М.Монтеня і П.Бейля.
3. Раціоналістична етика Нового часу.
4. Сенсуалістична етика Нового часу.
5. Пантеїстичний евідемонізм в етиці Нового часу.
6. Практична філософія І.Канта.
7. Антропологічна етика Л.Феєрбаха

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Г'юм Д. Трактат про людську природу - К., 2003.
3. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках / Пер. з фр. В.Андрушка і С.Гатальської. – Київ: «Тандем», 2001. – 101с.
4. Кант І. Критика практичного розуму./ Пер. з нім.: Ігор Бурковський. Київ: Юніверс, 2004. – 240 с.
5. Остапець І.Ю., Денисенко В.М., Привалов Ю.О. Свобода як цивілізаційний принцип: Монографія. – К., 2016. – 231с.
6. Остапець І., Дербак А. Система свободи Б.Спінози/ І.Остапець, А.Дербак // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 43. С.145-153.
7. Спіноза Б. Етика – Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2015.
8. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 8. Етика XIX-XX ст.

1. Критика раціоналістичної етики в другій половині XIX ст..
2. Критика моралі Ф.Ніцше
3. Місце етики в екзистенціалізмі.
4. Еволюціоністське трактування моралі.
5. Утилітаризм і прагматизм.
6. Етичні проблеми в психоаналізі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Камю А. Міф про Сізіфа.//Альбер Камю. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина/ Пер. з фр. О.Жупанський. – Харків:Фоліо, 2022. – 448с
4. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
5. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
6. Ніцше Ф. По той бік добра і зла.Генеалогія моралі./ Пер. з німецької Анатолій Онишко. –Львів: Літопис,2002. – 320с.
7. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.
8. Фромм Е. Мистецтво любові/Пер.В.І.Кучменко. – Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. – 192с

Тема 9. Основні лінії розвитку української етичної думки

1. Етичні проблеми в творах часів Київської Русі.
2. Етика в Києво-Могилянській академії.
3. Моральна філософія Г.Сковороди.
4. Етично-філософська думка України Нового часу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.

2. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Нападиста В. Г. Історія етики в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): навч. Посібник. – К., 2004
6. Сковорода Г.С. Наркісс.Разглагол о том: узнай себе./ Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: у 2-х т. – К., 1973. - Т.1. – С.154-200.
7. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.
8. Шлемкевич М. Загублена українська людина /М.Шлемкевич// Хроніка – 2000. – 2000. - №39-40. – С.317-339.
9. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого / П.Юркевич// Хроніка – 2000. – 2000. - №39-40. – С.563-586.

Тема 10. Добро та зло.

1. Добро – вища цінність моральної свідомості.
2. Основні визначення поняття добра в історії етики.
3. Види зла. Поняття морального зла.
4. Взаємовідношення понять добро і зло.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 11. Основні моральні поняття.

1. Загальна характеристика етичних категорій.
2. Категорії моральної свідомості: обов'язок, відповідальність, справедливість.
3. Категорії моральної самосвідомості: честь, гідність, совість.
4. Свобода як моральна цінність.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн ./ В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

Тема 12. Моральне життя людини.

1. Проблема сенсу людського життя.
2. Щастя, радість, задоволення, їх історичний характер.
3. Милосердя, співчуття, емпатія їх зміст та значення в житті людини.
4. Любов і дружба як чинники людської комунікації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн ./ В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Камю А. Міф про Сізіфа.//Альбер Камю. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина/ Пер. з фр. О.Жупанський. – Харків:Фоліо, 2022. – 448с
4. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
5. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
6. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.
7. Фромм Е. Мистецтво любові/Пер.В.І.Кучменко. – Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. – 192с.

Тема 13. Мораль і національна самосвідомість.

1. Суспільна сутність моралі.
2. Універсалізм та комунітаризм.
3. Мораль і національна самосвідомість.
4. Національні особливості в моралі та звичаях різних спільнот.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн ./ В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Ситник П.К., Дербак А.П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. Монографія. К.:НІСД, 2004. - 226с.
6. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.
7. Шлемкевич М. Загублена українська людина /М.Шлемкевич// Хроніка – 2000. 2000. №39-40. С.317-339.

Тема14. Сучасні проблеми етики.

1. Етичні проблеми сучасного суспільства.
2. Мораль в епоху глобалізації.
3. Мораль та інформаційне суспільство.
4. Моральні проблеми сучасної науки.
5. Штучний інтелект: етичні проблеми його застосування.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. – 2021.- 300 с.
2. Етика: Навч. посібн ./ В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224с.
3. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2006.
4. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. – Львів, 2007.
5. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011. – 437с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Структура навчального процесу включає в себе аудиторну та самостійну роботу студента. Самостійна робота передбачає засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з предмету «Етика» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота студентів над навчальним матеріалом програми курсу, має на меті сформувані вміння самостійно працювати над рекомендованою літературою, знаходити нову інформацію, виявляти проблемні питання та шукати відповіді на них.

До основних видів позааудиторної самостійної роботи студентів належить виконання двох видів робіт:

- 1) підготовка есе та рефератів із заданих тем;
- 2) розробка електронних презентацій з обраної тематики;
- 3) опрацювання філософських праць.

Пристаюючи до самостійної роботи, студентам необхідно:

– перевірити здобуті знання шляхом самоконтролю, відповідаючи на поставлені питання;

– виокремити ключові проблеми навчального матеріалу, що виноситься на самостійну роботу та опрацювати їх.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- роботи з довідковою та науковою літературою;
- аналізу філософських праць.

Теми рефератів та презентацій

1. Етичні проблеми в епоху еллінізму.
2. Проблема смерті і безсмертя в період Середньовіччя.
3. Стоїцизм та неостойцизм.
4. Проблема сенсу життя в творчості В.Франкла.
5. Критика подвійних моральних стандартів в мистецтві епохи Відродження.
6. «Нікомахова етика» Арістотеля.
7. Практична філософія І.Канта.
8. Критика моралі Ф.Ніцше.
9. Етичні погляди та діяльність А.Швейцера.
10. Проблема самотності, вини та відповідальності в творчості А.Камю
11. Етика Е.Фромма.
12. Мистецтво і мораль.
13. Милосердя як категорія моральної свідомості.

14. Етика і політика.
15. Етика і науковий прогрес.
16. Евтаназія як етична проблема.
17. Інформаційне суспільство та проблема комунікації (моральний аспект)
18. Соціальні мережі як засіб формування ідеалів, цінностей і потреб.
19. Мораль і релігія.
20. Фаталізм і волюнтаризм – два аспекти розуміння свободи.
21. Мораль і право.
22. Роль системи освіти у формуванні моральної свідомості особи.
23. Утилітаризм як етична система.
24. «Золоте правило моралі» - погляд крізь віки.
25. Нормотворча роль релігії.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Етика в системі філософського знання.
2. Предмет і завдання етики.
3. Етика, мораль, моральність – походження і взаємозв'язок цих понять
4. Етика як практична філософія
5. Еволюція поглядів на предмет етики.
6. Рівні етичного знання: описовий, філософський, нормативний.
7. Мораль як форма суспільної свідомості.
8. Структура етики як науки.
9. Основні функції етики.
10. Сутність моралі.
11. Особливості моралі.
12. Структура моралі.
13. Моральні норми і принципи.
14. Основні соціальні функції моралі.
15. Співвідношення понять «мораль» і «моральність».
16. Проблема соціальної детермінації моралі.
17. Походження та історичний розвиток моралі.
18. Історичні типи моральної свідомості.
19. Мораль та право як способи соціальної регуляції та їх співвідношення.
20. Мораль та звичай: спільне і відмінне.
21. Поняття моральної свідомості та її структура.
22. Поняття моральної діяльності. Моральний вчинок: співвідношення мотивів та наслідків, мети та засобів.
23. Сутність та зміст моральної поведінки.
24. Мораль як складова частина культури.
25. Мораль та релігія.
26. Мораль і політика.
27. Проблема співвідношення абсолютного та відносного в моралі.
28. Загальнолюдські основи моралі.
29. Золоте правило моральності в історії морального розвитку людства.
30. Типологічні відмінності етичних вчень Сходу та Заходу.
31. Європейська модель моральної культури спілкування.
32. Східна модель моральних життєвих цінностей.
33. Особливості китайського етосу.
34. Етична думка стародавнього Китаю: особливості, ідеї, течії.
35. Конфуціанська етика.
36. Етика даосизму.
37. Основні етичні ідеї староіндійської філософії.
38. Етика Будди.
39. Особливості юдейської моралі.
40. Морально-етичні аспекти ісламу.

41. Загальні особливості античної етики, передумови її виникнення та періодизація.
42. Сократ та сократичні школи в етиці.
43. Моральна проблематика в творах Платона «Апологія Сократа», «Бенкет».
44. Евдемонізм та індивідуалізм етики Епікура.
45. Етика Аристотеля; її роль і значення для формування європейської етики.
46. Етика стоїцизму.
47. Моральні та етичні особливості середньовічної доби.
48. Особливості християнського морального вчення та передумови його виникнення.
49. Євангельське моральне вчення.
50. Лицарська мораль.
51. Християнська етика доби патристики. Св. Августин Блаженний.
52. Містицизм етичних поглядів Майстера Екхарта.
53. Ф.Аквінський як систематизатор основних понять середньовічної християнської етики.
54. Європейська етика доби Відродження.
55. Особливості протестантської моделі християнської етики.
56. Міщанський тип моралі.
57. Етос джентельмена.
58. Пуританський тип моралі.
59. Етичний раціоналізм Нового часу.
60. Етика Б.Спінози.
61. Етика Просвітництва.
62. Категоричний імператив І.Канта.
63. Свобода і відповідальність у французькому екзистенціалізмі.
64. Етика А.Швейцера.
65. Етика прагматизму і утилітаризму.
66. Гуманістична етика Е.Фрома.
67. Моральна ситуація ХХ ст. Шляхи подолання моральної кризи.
68. Національно-психологічні та історико-культурні підвалини української етичної думки.
69. Моральна філософія Г.Сковороди.
70. Проблема щастя в моральній філософії Г.Сковороди.
71. Етика «закона і благодаті» у православної версії християнства.
72. Етика «філософії серця» П.Юркевича.
73. Моральні проблеми сучасного українського суспільства.
74. Добро і зло як категорії етики.
75. Обов'язок як етична категорія; етика обов'язку; поняття громадянського обов'язку.
76. Проблема щастя людини (евдемонізм).
77. Моральна свобода як категорія етики.
78. Категорія справедливості. Основні види справедливості.
79. Совість як цілісний вияв моральної свідомості. Види совісті.
80. Доброчесність як особистісне визначення моральності.

81. Поняття честі та гідності людини.
82. Поняття моральної відповідальності.
83. Проблема сенсу людського життя.
84. Любов як моральний принцип та найвище благо.
85. Моральна цінність патріотизму..
86. Співстраждання і милосердність як чесноти морального характеру людини.
87. Моральні принципи ділового спілкування.
88. Моральні основи сімейного життя.
89. Сучасні проблеми етики.
90. Проблеми прикладної етики.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань студентів здійснюється відповідно до положень «Про організацію освітнього процесу в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет»» (п.8). від 24.12.2020р. №61/01. Перевірка рівня навчальних досягнень студентів здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового контролів.

Для оцінювання знань студентів будуть використані наступні групи методів контролю:

Методи усного контролю (відповідь студента на окреме питання теми у індивідуальній та фронтальній формах та на заліку; бесіда під час роз'яснення проблемних питань; виконання практичних завдань).

Письмовий контроль (виконання тестових завдань та індивідуальної роботи; поточна контрольна робота, модульна контрольна робота).

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання. Упродовж кожного семестру проводяться два модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Модульний контроль (МК) № 1 включає навчальний матеріал змістових модулів 1-2 (теми 1-7), а модульний контроль (МК) № 2 – навчальний матеріал змістових модулів 2-3 (теми 8-15).

Поточний контроль знань здійснюється за складовими: перевірка знань студента на практичних заняттях і контроль за виконанням індивідуальних завдань та самостійної роботи.

Формами та засобами контролю є:

- письмова контрольна робота (вирішення завдань, вправ тощо);
- усне опитування;
- виступ на семінарських заняттях (у дискусії тощо);
- виконання домашнього завдання;
- модульний контроль;
- залік.

Максимальна оцінка поточного контролю становить 50 балів.

Модульне контрольне оцінювання (МКО) проводиться в письмовій формі, у термін, визначений розкладом. Завдання для МКО включає кілька теоретичних питань (кожне оцінюється max 15 балів) і тестових завдань (max 20 балів). Максимальна кількість балів за МКО – 50.

Сумарна кількість балів модульного контролю визначається як середнє арифметичне балів за два модулі і складає максимум 100.

Підсумковий контроль (іспит) проводиться у відповідності до розкладу заліково-екзаменаційної сесії, в усній формі.

Підсумковий контроль проводиться за навчальним матеріалом, визначеним цією робочою навчальною програмою у повному обсязі.

Максимальна оцінка з підсумкового (семестрового) контролю становить 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Арістотель. Нікомахова етика./Пер. з давньогрецької Віктор Ставнюк. К.: «Аквілон-Плюс», 2002.
2. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. 2021.
3. Лук М. І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ – поч. ХХ ст.. К., 1993.
4. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. Посібник. К., 2006.
5. Маслікова І.І. У пошуках спільного блага: етичні колізії соціальних практик. Монографія. К.: Вид. «Міленіум», 2018.
6. Мовчан В. Етика: Навч. посібник. Львів, 2007.
7. Нападиста В. Г. Історія етики в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): навч. Посібник. К., 2004.
8. Сінкевич О. Б. Етика. Курс лекцій. Львів, 1999.
9. Степаненко В. Ф. Етика в проблемних і аналітичних задачах: Навч. Посібник. К., 1998.
10. Етика Навч. Посібник /Т. Г. Аболіна, В.В Єфименко та ін.. К., 1992.
11. Етика: Навч. посібн. / В.О. Лозовой, М.І. Панов та ін.; За заг. ред. проф. В.О. Лозового. К.: Юрінком Інтер, 2002.
12. Тофтул М.Г. Етика: підручник/ М.Г.Тофтул. – 2-е вид., випр., допов. - К.:Академія, 2011.

Допоміжна

1. Аболіна Т.Г. Гуманістичий етос моральнісної культури. Етос і мораль в сучасному світі / Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та інш. К.: Вид. ПАРАПАН, 2004.
2. Аболіна Т.Г. Співвідношення духовних і життєвих цінностей як проблема етики // Етичні норми і цінності: проблема обґрунтування // Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Килеєва О.О., Малахів В.А. К.: Стилос, 1997.
3. Апель К.-О. Етноетика та універсалістська макроетика: суперечність чи доповнювальність // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. К.: Лібра, 1999. С.355-371.
4. Бадью А. Етика. Нарис про розуміння зла./Пер. Репа А., Артюх В., Швед П. – Комубук, 2016.
5. Бовуар С де. Друга стаття. Т.1-2. Пер.з французької Наталія Воробйова, Павло Воробйов, Ярослава Собко. К.: Основи, 2017.
6. Вебер М. Протестантська етика та дух капіталізму / Переклад Олександр Погорілий. К.: Наш Формат, 2018.

7. Габермас Ю. Мораль і моральність, Чи стосуються гегелівські заперечення Канта також і дискурсивної етики? // Єрмоленко А.М. Комукативна практична філософія: Підручник. К.:Лібра, 1999. С.325-345.
8. Г Юм Д. Трактат про людську природу. К., 2003
9. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті/ Пер. з англ.. Мирослава Олійник. Львів: Літопис, 2001.
10. Декарт Р. Міркування про метод,щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках / Пер. з фр. В.Андрушка і С.Гатальської. Київ: «Тандем», 2001.
11. Єрмоленко А.М. Матеріальний етос цінностей та формальна етика норм // Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. С.7-39.
12. Камю А. Міф про Сізіфа.//Альбер Камю. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина/ Пер. з фр. О.Жупанський. Харків:Фоліо, 2022.
13. Кант І. Критика практичного розуму./ Пер. з нім.: Ігор Бурковський. Київ: Юніверс, 2004.
14. Ніцше Ф. По той бік добра і зла.Генеалогія моралі./ Пер. з німецької Анатолій Онишко. Львів: Літопис,2002.
15. Остапець І.Ю., Денисенко В.М., Привалов Ю.О. Свобода як цивілізаційний принцип: Монографія. К., 2016.
16. Остапець І., Дербак А. Система свободи Б.Спінози/ І.Остапець,А.Дербак // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 43. С.145-153.
17. Платон. Бенкет. Видавництво Українського католицького університету, 2018.
18. Ролз Дж. Теорія справедливості. К.: Основи, 2001.
19. Сенека Л.А. Моральні листи ло Луцілія./Переклад з латини Андрія Содомори. Львів: «Апріорі», 2019.
20. Ситник П.К., Дербак А.П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. Монографія. К.:НІСД, 2004.
21. Сковорода Г.С. Наркісс.Разглагол о том: узнай себе./ Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: у 2-х т. К., 1973. Т.1. С.154-200.
22. Спіноза Етика. Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2015.
23. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Переклад з англійської Олени Замойської. Харків. 2016.
24. Фромм Е. Мистецтво любові/Пер.В.І.Кучменко. Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021.
25. Ходанич Ю.М. Ідея любові та милосердя в західній філософській думці ХХ ст. / Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія. 2017. № 2. С. 106-112.

26. Шлемкевич М. Загублена українська людина /М.Шлемкевич// Хроніка – 2000. 2000. №39-40. С.317-339.
27. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого / П.Юркевич// Хроніка – 2000. 2000. №39-40. С.563-586.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

<http://philsci.univ.kiev.ua>

<http://www.pidruchniki.ws>

Бібліотека українських підручників

<http://www.etica.in.ua>